

PREMIS SERRA DE TRAMUNTANA

RECERCA I INVESTIGACIÓ

Estudis sobre el Patrimoni Mundial de la Serra de Tramuntana

**La massificació turística de la Serra de Tramuntana:
entre la mercantilització i el decreixement.**

NORA MÜLLER

Valoració de la comissió d'avaluació

Treball molt ben estructurat, amb un plantejament molt clar des del punt de vista científic, d'actualitat des de la declaració de patrimoni mundial, original i de necessària aplicació pràctica. L'estat de l'art té referències molt recents. La metodologia és clara, així com els resultats de la recerca, la sistematització a través de les taules és original i treballada. La discussió, resum i perspectives apunten alternatives complementàries a la gestió.

Comitè d'Experts i Expertes
de la Serra de Tramuntana

CONTINGUT

Presentació	5
Temàtica: afluència de visites al patrimoni mundial, entre conservació i mercantilització	6
Metodologia	8
Resultats	9
A. Sistematització de la massificació turística a la serra de Tramuntana per entendre les contradiccions de la seva mercantilització	9
B. Serra de Tramuntana mercantilitzada	12
C. Discussió: cap a un futur decreixentista	16
Resum i perspectives	17
Referències	18

Aquesta investigació es presenta als Premis Serra de Tramuntana de recerca i d'investigació 2023 dins la temàtica «L'afluència, el control i/o la naturalesa de les visites al patrimoni mundial».

L'objectiu és contribuir a una reflexió crítica de la turistificació del patrimoni mundial. S'investiga la relació contradictòria entre massificació turística i mercantilització de la naturalesa per a fins turístics a la serra de Tramuntana.

En un context on el turisme de naturalesa es presenta com a estratègia sostenible per pal·liar els efectes negatius del turisme, la serra de Tramuntana representa un cas d'estudi emblemàtic, ja que forma part de l'estratègia turística de les Illes Balears per diversificar, desestacionalitzar i augmentar la qualitat turística, així com el paradigma del creixement turístic. Malgrat s'articula la percepció àmplia de massificació turística a la serra de Tramuntana, el debat públic a les Illes Balears legitima la contínua expansió turística a territoris i esferes socials nous, amb l'argument de minvar el nombre de visitants, però amb l'augment de la despesa turística. En aquest context, l'estudi aborda tres propòsits, aplicant una metodologia qualitativa. En primer lloc, se sistematitza la qüestió de la massificació turística a la serra de Tramuntana. La causa principal s'identifica amb la promoció turística com a eina del creixement turístic. S'identifiquen, a més a més, les problemàtiques de la saturació i les demandes i propostes per fer-hi front. En segon lloc, s'analitzen els processos de mercantilització de la serra de Tramuntana que la transformen en un recurs turístic, alienat del seu suport vital. La propietat privada, com a règim dominant en la serra de Tramuntana, presenta diferents formes de gestió de l'accés publicorecreatiu, algunes contribueixen a la mercantilització i altres la contenen. Es proposa, en tercer lloc, una reflexió sobre el concepte de mercantilització amb l'estructuració dels seus processos, que estan lligats al desplaçament espaciotemporal. Se suggereixen perspectives futures per repensar les regulacions territorials i legals, explorar formes noves de finançament fora de la mercantilització i aplicar criteris conviviais del decreixement just per afrontar les qüestions derivades de l'afluència de visitants a la serra de Tramuntana.

PRESENTACIÓ

El 2019 les Illes Balears assolien rècords turístics mai vists fins llavors i ressorgiren els debats sobre la saturació turística. El debat públic es concentra en la reducció del nombre de persones i l'augment de la despesa turística, amb propostes de diversificació i desestacionalització com a tècniques centrals per fer front a la massificació turística (Milano, 2018; Valdivielso i Moranta, 2019). La serra de Tramuntana es transforma com a destinació a partir d'aquestes polítiques. Llavors, la serra de Tramuntana també està problematitzada, saturada, massificada. Una vegada acabat el confinament de la pandèmia de la COVID-19, s'accentua l'augment dels usos recreatius d'aquests espais naturals per part dels residents, especialment a la serra de Tramuntana, i es dona a entendre, d'una banda, que el gaudi a l'aire lliure és una necessitat social i, de l'altra, que la saturació provoca problemes de deteriorament ambiental, pèrdua d'identitat i pujada del cost de la vida relacionats amb processos de gentrificació (Blázquez-Salom et al., 2021; McGinlay et al., 2020). No obstant això, d'ençà la política turística torna a centrar-se en la reactivació del turisme, s'esperen nous rècords per a l'estiu de 2023 (Karmany, 2023).

Aquest estudi contribueix a la **temàtica «l'afluència, el control i/o la naturalesa de les visites al patrimoni mundial»** dels Premis Serra de Tramuntana 2023. L'**objectiu** és contribuir a una reflexió crítica de la turistificació del patrimoni mundial i comprendre la situació contradictòria entre massificació turística –percebuda per agents socials varis– i mercantilització de la naturalesa per a fins turístics a la serra de Tramuntana. El propòsit de l'estudi és contribuir al debat públic sobre la massificació turística i el teorocientífic sobre la mercantilització de la natura des d'una perspectiva del decreixement. El decreixement s'entén aquí com una política de moderació i contracció del cabal per capita, basat en la justícia ambiental i social. S'interpreta com «el dret a romandre allà on una persona viu i al seu entorn i a estar protegida de la inversió i el creixement descontrolats, la contaminació, l'acaparament de terres, l'especulació, la desinversió i la decadència i l'abandonament» (Arguelovski, 2016). Amb aquests objectius, es formulen les **qüestions d'investigació** següents:

- A. Quines problemàtiques es relacionen amb la massificació turística, com s'explica i què es proposa per fer-li front?
- B. Com es manifesta la mercantilització de la serra de Tramuntana? Quin rol juguen la privatització i la propietat privada en el procés de mercantilització?
- C. Com enriqueixen el debat les propostes i alternatives decreixentistes i des-mercantilitzadores?

Aquest estudi s'estructura amb una introducció teòrica a la **temàtica de l'afluència de visites al patrimoni mundial** en el nexa de conservació i mercantilització de la naturalesa i es presenten les propostes de la conservació convivaial i del decreixement com a resposta a la mercantilització i massificació turístiques. S'explica, seguidament, la **metodologia** emprada per abordar les qüestions d'investigació, que es basa en un enfocament qualitatiu amb entrevistes i anàlisis de la literatura científica i de documents de rellevància per al cas d'estudi. Donat aquest context teòric i metodològic, es presenten els **resultats** que s'estructuren segon la temàtica de les tres qüestions d'investigació: a) descriure i sistematitzar la massificació turística de la serra de Tramuntana; b) analitzar com es desplega la mercantilització i quin rol hi juga la propietat privada, donat que la serra de Tramuntana està dominada per un règim de propietat privada, i c) reflexionar sobre el concepte de mercantilització per poder establir bases per a un futur decreixentista i convivaial. Aquestes perspectives es proposen en la part final de l'estudi en forma de conclusions.

TEMÀTICA: AFLUÈNCIA DE VISITES AL PATRIMONI MUNDIAL, ENTRE CONSERVACIÓ I MERCANTILITZACIÓ

La **conservació** s'entén aquí com aquella activitat que persegueix la protecció del medi ambient i la provisió de la contemplació i del lleure a la natura. Els primers parcs naturals es poden considerar les reserves privades de caça que s'estableixen amb restriccions d'accés i usos per al gaudi privatiu d'aquests espais. Així doncs, les bases del conservacionisme s'estableixen en un context elitista (Santamarina-Campos, 2019). La idea de les àrees protegides, però, no prospera fins el segle XIX, amb la creació del *Yellowstone National Park* als EUA el 1872. Des d'aquella primera iniciativa, s'expandeix i es creen parcs nacionals a tot el món, especialment al sud global, en un context colonialista (Adams i Hutton, 2007; Brockington *et al.*, 2010). A Espanya arriben els primers parcs nacionals l'any 1918 amb la protecció de la muntanya de Covadonga i de la vall d'Ordesa, amb l'aprovació de la Llei de parcs nacionals de 1916 (Santamarina-Campos, 2019; Vaccaro *et al.*, 2013). Avui dia, les àrees protegides formen una eina fonamental de tota política conservacionista.

En un context neoliberal en la segona meitat del segle XX, també la conservació es neoliberalitza i apareixen propostes per valorar la naturalesa en termes econòmics i monetaris. Aquestes polítiques es poden resumir amb el títol de l'article de McAfee (1999) «Selling Nature to Save It» («Vendre la natura per salvar-la»). Exemples idonis d'aquesta valoració monetària de la conservació són els serveis ecosistèmics o la creació de mercats de carboni (Costanza *et al.*, 1998; McAfee, 2012a; Raymond *et al.*, 2013). En conseqüència, la natura entra als mercats capitalistes i experimenta processos de mercantilització, d'alienació i de privatització, seguint l'imperatiu capitalista de crear profit (Apostolopoulou *et al.*, 2021; Apostolopoulou i Adams, 2019; Brockington *et al.*, 2010; Büscher i Fletcher, 2014; Fletcher, 2022; Harvey, 2005; McAfee, 2012b, 2012a).

La **mercantilització de la naturalesa** s'ha investigat àmpliament des d'aquest punt de vista teòric (Apostolopoulou i Adams, 2019; G. Benjaminsen i Kaarhus, 2018; Bigger i Dempsey, 2018b; Büscher *et al.*, 2014; Castree, 2003; Harvey, 1993, 2005; Smessaert *et al.*, 2020). Aquí, s'utilitza la sistematització de Castree (2003) que proposa sis processos implicats en la mercantilització: privatització, individuació, alienabilitat, abstracció, valorització i desplaçament (vegeu també: Apostolopoulou *et al.*, 2021; Büscher, 2009). Privatització és la transferència de titularitat pública o comuns a una titularitat privada, és a dir, per part d'una persona física o jurídica que inclou el dret d'exclusivitat. Es relaciona amb l'àmbit de la conservació, especialment amb la gestió i creació d'àrees de protecció privada (Bakker, 2000, 2005; Brockington *et al.*, 2010). La individuació hi està relacionada i es refereix a l'establiment de límits físics o legals, com ara les demarcacions d'àrees protegides o de zones d'un bosc per engolir o segrestar carboni individuats de la resta de les funcions i realitats del bosc (G. Benjaminsen i Kaarhus, 2018). L'alienabilitat és la capacitat de separar el venedor de la mercaderia. El turisme exemplifica aquest procés i ven una mercaderia –el servei turístic– totalment alienada del seu suport natural basat en un imaginari (Igoe, 2010). L'abstracció és el procés d'estandardització o homogeneïtzació. Es refereix a la pèrdua de les singularitats i característiques d'una cosa, entitat o procés. En l'àmbit de la conservació, es relaciona especialment amb els instruments de compensació i mitigació que pretenen compensar, per exemple, la destrucció i la restitució d'un aiguamoll d'un lloc a un altre sense respectar-ne les característiques úniques arrelades en aquest espai (McAfee, 2012b; Robertson, 2000). La valorització fa referència a l'assignació d'un valor de canvi a una cosa o procés, assignant-li un preu en termes monetaris i minvant-ne el valor d'ús (Büscher, 2012, 2014). L'imperatiu d'obtenir un profit o un retorn d'inversió caracteritza aquest aspecte de la mercantilització (Apostolopoulou *et al.*, 2021; Igoe *et al.*, 2010; Raymond *et al.*, 2013). Finalment, el desplaçament es conceptualitza en termes espai-temps i es refereix a la separació de la producció (productor) i el consum (consumidor) en termes físics i morals, com en el cas de l'(eco)turisme, quan la producció de l'espai és anterior al consum del paisatge. També es relaciona amb l'acaparament verd i l'acumulació per desposseïció per a la creació d'espais protegits amb usos exclusius (Adams i Hutton, 2007; Apostolopoulou i Adams, 2019; T. A. Benjaminsen i Bryceson, 2012; Neves i Igoe, 2012; Palfrey *et al.*, 2021).

Les **àrees de protecció privada** es defineixen per la seva gestió privada amb fins conservacionistes per persones físiques (individus) o jurídiques –associacions, fundacions, cooperatives o companyies– amb o sense ànim de lucre (Dudley, 2008). S'argumenten per a la protecció de la biodiversitat, per ampliar les xarxes públiques d'àrees protegides i es legitimen amb l'argument de participació dels agents socials implicats (Capdepón-Frías i Durá-Alemán, 2019; Cortés-Vázquez, 2017; Palfrey *et al.*, 2021). Estan estretament relacionades amb la mercantilització de la natura amb fins turístics, especialment amb l'ecoturisme (Fletcher, 2011; Honey, 1999; Krüger, 2005; Stronza *et al.*, 2019), ja que representen espais on es materialitza, entre d'altres, l'activitat turística en forma d'observació de fauna, allotjament amb garanties de sostenibilitat o de baix impacte ecològic, etc. (Capdepón-Frías, 2021; Holmes, 2013; Müller *et al.*, 2023; Palfrey *et al.*, 2021; Serenari *et al.*, 2016). Aquí s'utilitza el terme **turismes de naturalesa**, que, segon López-Palomeque *et al.* (2016), inclou l'ecoturisme i també quatre altres modalitats turístiques, en concret: el turisme cultural, el turisme actiu i d'aventura, el turisme de salut i benestar, i el turisme rural. Els turismes de naturalesa es conceptualitzen com a producció espectacular que encaixa en el discurs de desenvolupament sostenible a través de l'ús no consumptiu de la natura (Igoe *et al.*, 2010). La mercantilització i promoció relacionada dels turismes de naturalesa contribueix a la massificació turística, ja que la producció espectacular de la naturalesa segueix les lògiques de creixement amb l'expansió socioespacial de la frontera d'apropiació i acumulació de capital (Moore, 2020), conquerint territoris nous (platges, entorns rural i natural) i esferes socials (habitatge) (Blázquez-Salom, 2013; Fletcher, 2011; Müller *et al.*, 2021; Pons *et al.*, 2014; Pons i Rullan, 2014; Yrigoy, 2014).

Aquest enfocament de conservació neoliberal basat en la mercantilització de la naturalesa és criticat perquè no ataca, en primera instància, les causes que fan necessària la protecció mediambiental i, en canvi, transforma la conservació en una eina més d'acumulació de capital. És a dir, la preservació de la natura perd l'essència ambiental i es fa necessari, per tal d'acumular capital, generar profit i créixer (Bakker, 2010; Bigger i Dempsey, 2018a; Büscher *et al.*, 2012; Cortés-Vázquez i Apostolopoulou, 2019; Holmes i Cavanagh, 2016). La **conservació convivencial** proposa una alternativa postcapitalista per afrontar l'arrel dels problemes ambientals –l'imperatiu de creixement, profit i expansió geogràfica– i superar l'alienació humanitat-naturealesa. Es basa en les «àrees promogudes» com a eines de creació d'espais de connexió i d'apreciació de les diverses naturaleses humanes i no humanes. Proposa l'apreciació mundana de l'entorn proper, lluny de la producció espectacular i del foment de viatges compromesos amb l'entorn socioambiental i de llarga durada. Finalment, la conservació convivencial defensa els valors democràtics que impliquen la gestió i l'ús de la naturalesa com a bé comú i en el seu context (Büscher i Fletcher, 2020).

Milano (2018) resumeix la lògica del creixement continu en l'àmbit turístic en cinc estratègies o tècniques, anomenades les «5D»: desestacionalització, descongestió, descentralització, diversificació i turisme de gran luxe. La legislació turística de les Illes Balears segueix des dels inicis l'objectiu d'eleva la categoria de l'oferta turística (Blasco, 2004). També l'estratègia turística de les Illes Balears correspon en aquestes cinc d, per exemple, amb l'impost del turisme sostenible i les seves finalitats de foment de la desestacionalització, promoció del turisme sostenible i diversificació econòmica, o el Pla d'Acció 2021 de l'AETIB que incentiva la millora de la qualitat turística (entesa com a turisme de gran luxe). També els turismes de naturalesa poden encaixar en les tècniques de creixement turístic, ja que proposen una alternativa al turisme de masses (diversificació), es concentren fora dels mesos d'estiu i de temporada alta (desestacionalització), es destinen als espais naturals (desconcentració i descongestió), reben un client amb un nivell adquisitiu major (turisme de gran luxe), arriba a ser qualificat com a «ecoturisme molt luxós» (Brockington *et al.*, 2010, p. 185) i es relaciona amb viatges més llargs que contribueixen al desenvolupament d'altres sectors d'activitat (diversificació) (Blázquez-Salom *et al.*, 2021; Gálvez-Marquínez *et al.*, 2016).

La percepció de saturació i massificació turística es contesta amb idees de **decreixement** turístic. El discurs del decreixement turístic a les Illes Balears es tergiversa, com una eina per legitimar l'expansió del turisme, amb la disminució del nombre de turistes i l'augment de la despesa turística, contribuint així a més creixement (Valdivielso i Moranta, 2019). No obstant això, Blanco-Romero *et al.* (2019) proposen que el decreixement s'ha de basar en la justícia social i ambiental (D'Alisa *et al.*, 2016) i defineixen sis elements per aconseguir-ho: la desmercantilització turística, l'ordenació territorial, la desturistificació, la dignificació de les condicions laborals, la reducció de desigualtats, la col·lectivització dels beneficis i el de-consumisme. És a dir, el decreixement contesta la mercantilització

de la naturalesa per a fins turístics que integrin la justícia. Així es proposa la protecció envers el desplaçament, «la inversió i el creixement descontrolats, la contaminació, l'acaparament de terres, l'especulació, la desinversió i la decadència i l'abandó» (Arguelovski, 2016, p. 74).

Aquest estudi s'emmarca en un context contradictori entre mercantilització i massificació, des d'una perspectiva de decreixement just. Després de l'explicació de l'enfocament metodològic es presenten els resultats que parteixen de la perspectiva presentada i volen contribuir a la reflexió crítica de la turistificació de la serra de Tramuntana.

METODOLOGIA

Aquest estudi es basa en una metodologia qualitativa a través de la revisió de la literatura científica i grisa –plans de gestió, legislació, premsa, etc.– i entrevistes en profunditat amb agents implicats. També s'ha fet un qüestionari a l'àrea de protecció privada la Trapa, per tal d'obtenir dades de freqüentació, sobre la percepció de saturació, de la gestió conservacionista i de l'ús públic. S'analitzen les qüestions relacionades amb l'ús públic, recreatiu i turístic a finques privades que tenen una gestió pròpia i algunes amb objectius de conservació definits, considerades així àrees de protecció privada (APP).

Entre el juliol de 2021 i el març de 2022 es varen fer un total de dotze entrevistes en profunditat amb gestors de finques, organitzacions no governamentals (ONG) implicades en la conservació de la serra de Tramuntana i l'Administració pública. En concret, es varen entrevistar representants o implicats de les ONG següents: Iniciatives de Custòdia del Territori de les Illes Balears (ICTIB), Tramuntana XXI, Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa (GOB), Fundació Vida Silvestre Mediterrània (FVSM); i de la Administració pública: Conselleria de Medi Ambient i Consorci de la Serra de Tramuntana. A més a més, es va participar en trobades informals i esdeveniments relacionats amb la temàtica, com per exemple el *V Encuentro Nacional de Turismo de Observación de Naturaleza, natureWatch* o el procés de participació sobre l'ús públic organitzat per Tramuntana XXI (Soler, 2023).

El disseny de les entrevistes segueix la proposta de Kruse (2014), amb una estructuració temàtica, mitjançant una pregunta d'iniciació i una sèrie de preguntes per aprofundir en la temàtica. Les guies ajuden a seguir una recollida estructurada i, simultàniament, faciliten l'adaptació a les lògiques de la narrativa dels entrevistats; també serveixen per no oblidar cap temàtica durant l'entrevista. En un primer pas, es varen transcriure les entrevistes de manera detallada. Amb el programari Maxqda es fa l'anàlisi qualitativa de les entrevistes, seguint la *Grounded Theory*, basada en tres fases de codificació de les transcripcions: codificació oberta, codificació axial i codificació selectiva. L'objectiu de la codificació és relacionar els codis assignats d'una manera estructural i lògica (Strübing, 2014).

Pel que fa a les dades de freqüentació, n'existeix una manca generalitzada i reclamada pels diferents agents socials. Entre setembre i desembre de 2022, es va fer un recompte dels visitants a la Trapa. Durant els recomptes, es varen aplicar dos qüestionaris als visitants, amb dos enfocaments distints: el primer, enfocat a la gestió de la Trapa i a l'ús recreatiu i turístic; i el segon, enfocat a l'opinió i la percepció dels usuaris de la gestió de l'ús públic recreatiu d'espais naturals. Els participants responien els qüestionaris de forma anònima, individual i per escrit. S'ha començat amb les anàlisis de les dades, que es fan amb el programari SPSS.

Pel que fa a la revisió de documents, es varen revisar plans de gestió pública, com el PORN de la serra de Tramuntana o el Pla de Gestió del Consell de Mallorca, i també privada, per exemple: els informes de dades de visitants de l'AMV o el Pla de Gestió de la Trapa 2017-2026.

RESULTATS

Aquí es presenten els resultats de l'estudi, que s'estructura d'acord amb les tres qüestions d'investigació: a) resum i sistematització de les qüestions relacionades amb la massificació turística a la serra de Tramuntana; b) anàlisi de la mercantilització de la serra de Tramuntana, que es veu transformada en recurs turístic, indagació en la qüestió dels camins, així com en la paradoxa entre privatització i expropiació, i estudi de la gestió de l'ús públicorecreatiu en finques privades i àrees de protecció privada i del seu rol en la mercantilització, i c) reflexió crítica sobre la mercantilització i l'ordenació dels seus processos. Així doncs, aquest treball facilita una comprensió millor de les qüestions relacionades amb la mercantilització turística de la serra de Tramuntana.

A. Sistematització de la massificació turística a la serra de Tramuntana per entendre les contradiccions de la seva mercantilització

Les entrevistes i enquestes ja fetes aporten resultats sobre el parer dels principals grups d'interès: gestors, propietaris, usuaris, etc. A continuació es resumeixen les conclusions preliminars de l'anàlisi de les entrevistes i es presenta una sistematització de les qüestions relacionades amb l'afluència (massiva) de visitants a la serra de Tramuntana.

La situació actual a la serra de Tramuntana es pot caracteritzar per una percepció de massificació turística per part dels agents implicats en la seva gestió i conservació, que la caracteritzen com un «parc temàtic», en referència al turisme, i com un «poliesportiu», en referència a l'afluència d'activitats esportives a l'aire lliure. Això provoca certs conflictes entre els diferents interessos de: ramaders, agricultors, excursionistes, turistes, conservacionistes, residents. L'augment d'afluència de visitants a la serra de Tramuntana s'explica per diferents motius que es poden resumir en dos grans apartats (vegeu també la taula 1):

1. Promoció i difusió:

- Estratègia turística: la serra de Tramuntana com una alternativa sostenible al turisme de masses i de desestacionalització. Actuacions concretes: promoció de la GR221 (entrevistes 9/8/21, 10/11/21, 24/11/21).
- Declaració com a patrimoni cultural de la humanitat per la UNESCO: propaganda dels valors paisatgístics associada que atreu, entre altres coses, un turisme cultural i particularment patrimonial (entrevistes 10/9/21, 24/11/21).
- Difusió a través de les xarxes socials (entrevistes 9/8/21, 10/9/21).

2. Canvis en la societat:

- Concentració de la vida en ciutats i entorn urbans: increment de la necessitat de sortir i connectar amb espais oberts i menys humanitzats (entrevistes 12/7/21, 24/11/21, 4/3/22).
- Augment de l'accessibilitat: major mobilitat, en termes de possibilitats de desplaçaments i viatges; l'anomenat «efecte Decathlon» (entrevista 12/7/21) amb la provisió assequible d'equipament per a activitats esportives i a l'aire lliure per a tots els estatus socials que contribueix a identificar la serra de Tramuntana com un poliesportiu per als residents urbans.
- Diversificació d'activitats d'oci a l'aire lliure que en el moment de la declaració com a paratge natural (2007) encara no existien, com els drons, o que han augmentat de llavors ençà, com la diversificació de les activitats en bicicleta (carretera, muntanya i descens) (entrevista 24/11/21).

Tot plegat incideix en un increment en la freqüentació de la serra de Tramuntana per a usos d'oci i de turisme, de manera que s'estima que cada turista de Mallorca també passarà per la serra de

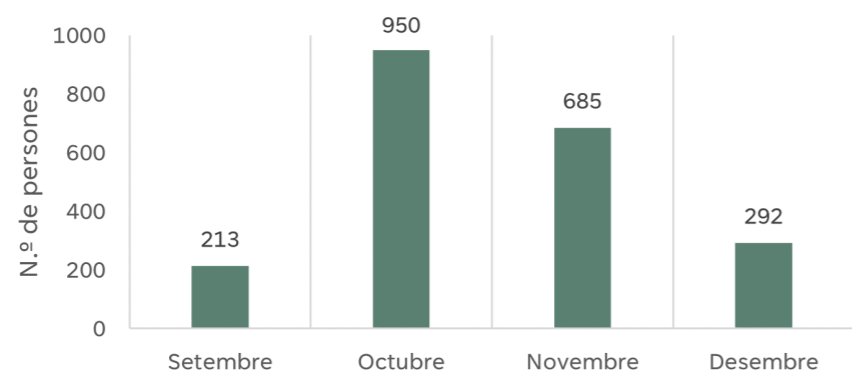
Tramuntana. Existeix unanimitat entre els agents entrevistats per considerar la serra de Tramuntana com a «turistificada», «saturada» o «massificada», encara que tots els agents coincideixen en el fet que la saturació és un fenomen puntual en el temps i l'espai, és a dir, indrets concrets de la serra de Tramuntana es perceben saturats durant períodes determinats de l'any, de la setmana o del dia.

No obstant això, existeixen poques dades sobre la quantitat de visitants –turistes i residents – i diferents agents coincideixen en la necessitat de fer estudis de freqüentació, per exemple amb sensors per obtenir dades quantitatives d'afluència en els llocs més freqüentats. De manera qualitativa, s'identifiquen alguns espais i temps com a saturats:

- Llocs: carreteres i aparcaments, GR221, la Trapa, muntanya del Voltor, barranc de Biniaraix, puig de Maçanella, torrent de Pareis...
- Pobles concrets: Valldemossa, Sóller...
- Temps: temporada de bolets (esclata-sangs), primavera o tardor i mesos d'estiu, caps de setmana...

Els resultats preliminars del recompte (figura 1) i de l'enquesta a la Trapa, feta al final de 2022, demostren que no existeix una correlació entre percepció de saturació i els dies o les hores de més afluència de persones. Altrament, el perfil socioeconòmic reflecteix de la meitat cap amunt de la societat.

FIGURA 1. DADES DE FREQUENTACIÓ A LA TRAPA, ÀREA DE PROTECCIÓ PRIVADA

FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA

Els problemes que es relacionen amb l'increment de visitants d'oci a la serra de Tramuntana són: l'incivisme o la manca de comportaments respectuosos relacionats amb l'abocament de fems, la destrucció de tanques o altres elements patrimonials; la degradació ambiental relacionada amb les molèsties de la fauna o la destrucció de la flora; l'empitjorament de l'experiència recreativa i turística; la congestió d'aparcament i diversificació de l'ús de la carretera (cotxes, autocars, motociclistes, bicicletes, vehicles recreatius com buguis) que augmenta el risc d'accidents. Addicionalment, a les finques privades s'esmenten: qüestions d'intimitat i de privadesa en el moment que els camins passen a prop de les cases; incompatibilitat amb altres usos, com la ramaderia extensiva amb tanques obertes o atacs al ramat per cans a lloure; recursos dedicats al manteniment i a la neteja dels camins i de les terres (taula 1).

A la vista de les problemàtiques descrites, tots els entrevistats estan d'acord en què es necessita més educació i conscienciació. A més, demanen l'increment del nombre d'àrees recreatives públiques i d'aparcaments. Aquesta proposta és generalitzada en les entrevistes i genera preguntes sobre com col·lectivitzar les terres privades que dominen la serra de Tramuntana. Es denuncia la manca de dades i es reclama el registre de freqüentació, per tal de gestionar els espais amb major afluència. Limitar el nombre de visitants també ha estat una proposta recurrent. En referència als problemes relacionats amb l'incivisme i els comportaments perjudicials per al medi ambient es demana un augment de vigilància a la serra de Tramuntana. Finalment, els agents privats demanen

una compensació per proporcionar accés públic a les finques privades, que no ha de ser necessàriament monetària, sinó, per exemple, mà d'obra per netejar els camins.

La taula 1 sistematitza els diferents aspectes de les massificació turística (A): les explicacions i raons que la causen, les problemàtiques i els conflictes relacionats, i les propostes i demandes per a la seva gestió. Els diferents arguments estan ordenats segons la freqüència i repetició en les diferents entrevistes. És a dir, els aspectes que apareixen primer s'hi esmenten amb més freqüència. L'ordenació continua amb els comentaris per ordre decreixent de freqüència.

TAULA 1. SISTEMATITZACIÓ DE LA PERCEPCIÓ DE MASSIFICACIÓ TURÍSTICA

EXPLICACIONS I RAONS SOBRE EL PERQUÈ ESTÀ SATURADA LA SERRA DE TRAMUNTANA	PROBLEMÀTIQUES O CONFLICTES	PROPOSTES I DEMANDES
Promoció i difusió <ul style="list-style-type: none"> • Estratègia de turisme sostenible basat en les tècniques de desestacionalització i diversificació destinat a turismes de naturalesa • Declaració de la UNESCO i el reclam del seu paisatge cultural • Xarxes socials 	Incivisme <ul style="list-style-type: none"> • Abocament de fems • Renou, música • Destrucció de tanques, patrimoni 	Educació i conscienciació
	Degradació ambiental <ul style="list-style-type: none"> • Molèstia a la fauna • Destrucció de flora 	Increment de les àrees públiques de recreació i d'aparcaments
Canvis en la societat <ul style="list-style-type: none"> • Densificació creixent d'aglomeracions urbanes • Major accessibilitat: mobilitat i «efecte Decathlon» <p>Augment i diversificació d'activitats d'oci a l'aire lliure</p>	Incompatibilitat amb usos tradicionals ramaders: <ul style="list-style-type: none"> • Cans a lloure • Tanques obertes 	Recol·lecció de dades de freqüentació
	Definició legal dels camins i promoció de la GR221	Major vigilància
	Congestió dels accessos <ul style="list-style-type: none"> • Carreteres • Aparcaments 	Compensacions
	Empitjorament de l'experiència turística	
Intimitat i privadesa a finques privades		

FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA A PARTIR D'ENTREVISTES

B. Serra de Tramuntana mercantilitzada

Aquest apartat analitza, en primer lloc, com es manifesta la mercantilització en el cas de la serra de Tramuntana, que es veu transformada en un recurs turístic impulsat pels diferents agents socials implicats. A continuació es posa èmfasi en l'anàlisi de la privatització en relació amb els camins i en la situació contradictòria pel que fa a actuacions d'expropiació. Finalment, s'examina la gestió de l'ús públicorecreatiu en finques privades i àrees de protecció privada, per tal de comprendre el rol en els processos i les contradiccions de la mercantilització de la serra de Tramuntana.

B.1 Mercantilització de la serra de Tramuntana

Com es pot observar en la taula 1, l'estratègia turística i la promoció dels turismes de naturalesa directament relacionada amb la declaració per la UNESCO de la serra de Tramuntana com a patrimoni de la humanitat són les raons que s'han detectat com a més recurrents per explicar la massificació turística i està directament relacionada amb la mercantilització explicada prèviament. Així doncs, aquí es presenten els resultats de l'anàlisi de la mercantilització de la serra de Tramuntana basada en la definició de Castree (2003) en sis elements: privatització, individuació, alienabilitat, abstracció, valorització i desplaçament. L'element de privatització és especialment interessant, donat que en la serra de Tramuntana predomina el règim de la propietat privada, per la qual cosa la gestió d'aquests territoris privats i la relació amb els processos de mercantilització s'analitzen posteriorment.

Els sis processos es poden observar especialment en relació amb la declaració de la serra de Tramuntana com a patrimoni de la humanitat. Amb l'acte de definir una àrea i donar-li un nom concret «Paisatge Cultural de la Serra de Tramuntana», una primera passa d'individuació està feta i relacionada amb l'abstracció, és a dir, l'homogeneïtzació de tota una àrea baix un sol títol, ignorant-ne la diversitat (Capellà-Miternique, 2020) que també es pot observar amb la declaració com a paratge natural. Aquesta és la base perquè es pugui promocionar la serra de Tramuntana per a fins turístics, que depèn de la creació d'un imaginari idíl·lic i alienat. En conseqüència, es veu un increment de l'oferta i la pressió turística en la serra de Tramuntana des de 2011 (Fornés-Horach *et al.*, 2021) que es relaciona amb el «valor afegit» del patrimoni de la humanitat (entrevistes 10/9/21; 10/11/21) i l'estratègia turística, perquè:

«aquí [Mallorca] si alguna cosa se'ns dona bé, és el turisme, en qualsevol de les formes. I això ha passat també amb el turisme de natura. En el moment que ens hem passat, hi ha hagut un boom.» (Entrevista 19/9/21)

Per tant, a través del turisme es posa en valor el patrimoni natural i cultural, de manera que la vida a la serra de Tramuntana avui dia depèn dels seus valors patrimonials, concretament del paisatge determinat per les terrasses agrícoles de pedra en sec, les sitges, les cases de neu i de carboner o els sistemes de subministrament d'aigua (entrevista 9/8/21). D'aquesta manera la conservació del patrimoni es converteix en la base econòmica de la vida i el paisatge en un recurs turístic.

Conseqüentment, l'agricultura entra en una situació contradictòria: d'una banda, l'abandonament agrícola s'estén en el context de canvis socioeconòmics (Mateu-i-Lladó, 2014; Murray *et al.*, 2019) i, de l'altra, l'agricultura tradicional es fa necessària per mantenir l'atracció turística, és a dir, el paisatge cultural dominat per terrasses. Així, s'observa el desplaçament, és a dir, el consum turístic relacionat amb la contemplació del paisatge està separat en el temps dels seus productors (agricultors, ramaders, forestals) (Murray *et al.*, 2019; Tello *et al.*, 2018). La creació d'un imaginari de la serra de Tramuntana està basat en aquest paisatge cultural que s'explota turísticament, però està alienat del venedor del servei turístic.

Per resoldre aquesta situació contradictòria es proposa un distintiu de la serra de Tramuntana, amb l'objectiu de «posa[r] en valor els productes i serveis desenvolupats a la serra de Tramuntana» (Consorci Serra de Tramuntana, 2013-2022), especialment dirigit a l'hostaleria i la restauració, perquè ofereix productes locals com vi o oli (entrevista 10/11/21). Aquesta iniciativa representa l'enfocament de mercantilització de la serra de Tramuntana, amb un procés de valorització que facilita la privatització dels beneficis econòmics. Els processos d'abstracció i de valorització es manifesten, així, subratllant i augmentant el valor de canvi amb un logotip basat en l'exclusivitat

(privatització). En definitiva, amb aquesta iniciativa es dona suport a l'agricultura, perquè es fa necessària mantenir-la per mantenir l'atractiu turístic de la serra de Tramuntana.

Aquests processos de mercantilització donen lloc a desplaçaments espacials d'usos i usuaris, ja que el turisme pot donar per viure, mentre que l'agricultura o altres usos tradicionals ja no. A més a més, la mercantilització de la serra de Tramuntana provoca desplaçament, perquè la valorització del cost de vida augmenta. La inversió privada per establir allotjaments turístics –agroturismes, hotels, habitatges d'ús turístic– o segones residències implica el tancament de terres i la privatització del gaudi exclusiu de l'entorn (Artigues-Bonet i Blázquez-Salom, 2016; Blázquez-Salom, 2013). Per tant, la mercantilització, especialment la posada en valor del patrimoni, està relacionada amb processos de gentrificació i acaparament verd que impliquen el desplaçament de classes socials humils o marginades (Checker, 2011; Clark *et al.*, 2007; Mateu-i-Lladó, 2003; Müller *et al.*, 2021; Müller i Blázquez-Salom, 2020; Salvà-i-Tomás, 1978). Així, la privatització, com a part fonamental de la mercantilització, dels beneficis econòmics de l'activitat turística i del gaudi de la naturalesa, es basa en els altres processos de mercantilització en els quals, no obstant, estan implicats els agents privats i públics.

B.2 GR221: expropiació vs. privatització

Els valors bàsics de la conservació –i així també ho podem observar a la serra de Tramuntana– segueixen la conservació i protecció del patrimoni natural (paratge natural) i cultural (patrimoni de la humanitat) i també la contemplació de la natura (Brockington *et al.*, 2010). Aquest segon objectiu es realitza, entre altres coses, a les finques públiques amb programes d'educació i interpretació ambiental, amb el manteniment d'àrees recreatives i el disseny i la senyalització d'itineraris, com per exemple la Ruta de Pedra en Sec (GR221). La creació d'aquestes àrees públiques de conservació es fa a través de l'expropiació, que es podria entendre com a contrària a la privatització, i de transferir la titularitat privada a la pública i col·lectivitzar-ne els beneficis ambientals. Al mateix temps, però, aquest procés també contribueix a la mercantilització en l'aspecte d'alienació, abstracció i individuació, perquè crea espais definits i separats dels espais humanitzats on trobar naturalesa, contribuint, així, a la creació d'un imaginari idealitzat del qual es pot treure un profit privatitzat per al seu consum turístic (Igoe, 2010).

La gestió de l'ús dels camins és un tema urgent en la serra de Tramuntana i presenta la contradicció entre privatització i expropiació. D'una banda, es poden observar processos de privatització del dret de pas i, en conseqüència, la privatització i individuació de finques i el seu tancament amb respostes públiques, com el cas de la Plataforma per Camins Públics de Pollença (Blázquez-Salom, 2013; Capellà-Miternique, 2020; Müller i Blázquez-Salom, 2020). De l'altra, aquest mateix dret de pas representa una eina de coerció social, de mantenir les finques obertes per no perdre la imatge social (entrevista 16/7/23).

En el cas de la GR221 trobam una situació prou paradoxal. La seva promoció, en concòrdia amb l'estratègia turística de diversificació i desestacionalització, provoca cert descontent, perquè es va iniciar abans de resoldre's el dret de pas a tots els trams de la travessa, de manera que segueixen existint parts de la travessa que són camins privats, inhibint la connectivitat perfecta, que, tot i així, rep l'afluència de senderistes. En conseqüència, el 2022 el Consell de Mallorca va expropiar 1.985 m de camins privats a Estellencs i seguirà amb l'objectiu de completar la travessa marcada per la GR221. De fet, la consellera va anunciar que «els camins són per a tothom. La natura i la Serra és de la gent de Mallorca i, per això, continuarem fent feina per prioritzar que la Serra sigui de totes i tots» (Ara Balears, 2022a). Amb això es persegueix l'objectiu de contribuir a l'activació econòmica dels municipis de la serra de Tramuntana (Ara Balears, 2022b) en la línia del paradigma de creixement (Milano, 2018). Per tant, d'una banda, s'impugna la privatització de la naturalesa i les expropiacions es poden interpretar com la defensa del dret a la natura a través de la col·lectivització dels beneficis ambientals. D'una altra banda, l'expropiació contribueix a la mercantilització turística, en els elements d'individuació, abstracció i alienació.

B.3 Àrees de protecció privades en el nexa de mercantilització i massificació

Les àrees de protecció privada a la serra de Tramuntana varen augmentar en nombre amb l'aprovació de la Llei 42/2007 del patrimoni natural i de la biodiversitat, que primerament introdueix i formalitza la custòdia del territori, un instrument de conservació privada que implica els propietaris de terres amb valors ambientals importants en la conservació d'aquestes. El mateix any, també es crea la Iniciativa Balear de Custòdia del Territori (ICTIB) que agrupa les entitats que s'hi dediquen en l'àmbit de les Illes Balears. La custòdia del territori es fa a través d'acords voluntaris que estableixen les finalitats conservacionistes i la col·laboració amb una entitat de custòdia –pública o privada– que dona suport en la tasca de conservació i protecció mediambiental (Basora Roca *et al.*, 2010; Capdepón-Frías i Durá-Alemán, 2019; Sánchez *et al.*, 2016). No obstant això, la relació entre propietaris de terres i d'entitats conservacionistes sempre ha estat bàsic (entrevistes 21/2/22, 4/3/22), per tant, no es pot relacionar amb una privatització pròpia, en el sentit de transferència de titularitat pública o comú, però sí amb una formalització i institucionalització de la conservació privada a través d'aquest instrument. El Pla Sectorial de Turisme de Naturalesa i Biodiversitat 2014-2020 (RD 416/2015) proposa que la custòdia del territori pot avançar sinergies entre turisme i conservació, encara que poques iniciatives de custòdia integren el turisme en la seva gestió (Capdepón-Frías, 2016, 2021; Sánchez *et al.*, 2016).

A la serra de Tramuntana es troben diferents maneres de gestionar l'ús publico-recreatiu en àrees de protecció privada i també algunes finques privades apliquen instruments de gestió de l'ús públic que es resumeixen en la taula 2, que no té la intenció de ser completa.

TAULA 2. GESTIÓ DE L'ÚS PUBLICO-RECREATIU A FINQUES PRIVADES DE LA SERRA DE TRAMUNTANA

INSTRUMENTS DE GESTIÓ	FINQUES PRIVADES
Restriccions segons:	
Nombre de persones	Muntanya del Voltor,* Ternelles
Dies de visita	Mossa, sa Gubia*
Sistema de reserva prèvia	Ariant, Muntanya del Voltor,* Ternelles
Visita guiada gratuïta	Ternelles
Visita guiada com a producte ecoturístic	Ariant
Venda de productes de la pròpia finca i de marxandatge	Ariant, Muntanya del Voltor,* la Trapa
Preu d'entrada	Maçanella*
Voluntariat i participació en la labor de conservació	Ariant, la Trapa
Programes d'educació ambiental	Ariant, la Trapa

*SENSE ACORD DE CUSTÒDIA DEL TERRITORI
FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA

Es poden observar diferents formes de gestionar l'afluència de persones, segons el context de cada finca, que, en part, es poden relacionar amb els processos de mercantilització (Castree, 2003). La restricció del nombre de persones es basa en l'argumentari de preveure el deteriorament ambiental i també de l'experiència del visitant (entrevistes 12/7/21, 9/8/21, 4/3/22). En altres finques s'argumenta que la major amenaça per a la conservació és el turisme o l'excursionisme no dirigit i les visites guiades es proposen com a solució (entrevista 4/3/22). Aquestes dues formes es poden relacionar amb la valorització, la privatització i l'alienació en el sentit que els espais conservats constitueixen espais per al consum d'un imaginari alienat amb un valor afegit d'exclusivitat. La venda de productes propis es fa a diferents finques i té l'objectiu d'incentivar la donació, per tal de reinvertir-la en la gestió i en el manteniment de la finca. Fins i tot, la compra de productes s'argumenta com a manera del visitant participar en la gestió, tot i que no hi ha cap implicació en la tasca o presa de decisió sobre la gestió (entrevista 10/9/21). Es relaciona, doncs, amb l'assignació d'un valor de canvi a una naturalesa abstracte i el desplaçament temporal de la producció. Finalment, la finca de Maçanella és l'única que té un preu d'entrada. És aquesta la forma més directa de mercantilització, ja que assigna un preu concret al gaudi d'aquest entorn natural.

A part d'aquestes formes, els programes de voluntariat i d'educació ambiental que es fan tant a algunes àrees de protecció privada com a finques públiques, es poden interpretar de contestar els processos de mercantilització, més concretament abstracció, alienació i desplaçament, donat que tenen com a objectiu connectar els participants amb l'entorn a través del coneixement d'una banda, i el treball voluntari, de l'altra, que connecta el consum de l'entorn amb la seva producció en un sentit no econòmic.

En definitiva, les àrees de protecció privada i les finques amb gestió pròpia de l'ús publico-recreatiu proposen instruments de gestió que responen al paradigma de creixement en el sentit del «turisme de gran luxe» (Milano, 2018) i multipliquen la mercantilització de la serra de Tramuntana i afegeixen valor i exclusivitat al gaudi privatiu d'espais naturals. Les àrees de protecció privada proposen, així, una solució a la paradoxa entre valorització –amb l'increment d'afluència turística– i privatització –tancament de terres–, a través de la conservació i les restriccions a l'ús públic que contribueix a crear un imaginari alienat de la naturalesa que es pot explotar. No obstant això, també proposen pràctiques que contesten la mercantilització i faciliten la connexió –contrària a la individuació i al desplaçament– i la contextualització –contrària a l'abstracció i alienació–, a través de programes de voluntariat i d'educació.

C. Discussió: cap a un futur decreixentista

Aquí es proposa una reflexió crítica de la mercantilització, a fi de comprendre millor com es relacionen els diferents processos que la componen. Les pràctiques de gestió i conservació a la serra de Tramuntana es poden relacionar amb processos de mercantilització. No obstant això, la definició per Castree (2003) requereix aclariments en referència a l'estructuració dels processos. Es proposa la figura 2 per visualitzar de manera simplificada les relacions entre els diferents processos.

FIGURA 2. COROL·LARI DERIVAT DE LA MERCANTILITZACIÓ A PARTIR DE CASTREE (2003)

FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA

Els tres processos –individuació, abstracció i alienabilitat– constitueixen el fonament perquè una cosa o procés, en aquest cas la serra de Tramuntana i el seu paisatge conservat, es puguin posar al mercat per al seu intercanvi amb un objectiu de profit privat. Es poden interpretar com la preparació per a la valorització i privatització fetes amb la creació d'un imaginari que es pot intercanviar i consumir. Els tres elements estan vinculats amb el seu caràcter de separació que subratlla l'externalitat de la naturalesa i es poden relacionar mitjançant l'ús del terme *descontextualització*, donat que separa el producte serra de Tramuntana del seu suport vital.

La descontextualització està impulsada pels diferents agents socials i relacionada amb les tècniques de creixement turístic (Milano, 2018). A través de la valorització s'assigna un valor de canvi en aquest paisatge que es basa en la descontextualització separada del consum (abstracció). D'aquesta manera, el desplaçament espaciotemporal actua com un lligam entre els tres nivells de mercantilització, desplaçant la producció i el consum temporalment, usos tradicionals mitjançant el valor de canvi espacial, i usos no privatis, a través de l'exclusivitat. En aquest constructe, la privatització es reflecteix de dues maneres: d'una banda, la privatització dels beneficis del gaudi de la natura, afegint exclusivitat, i de l'altra, la privatització del profit de la pròpia activitat turística, que és la fi definitiva de la mercantilització.

RESUM I PERSPECTIVES

Aquest estudi ha assolit tres fites. En primer lloc, la presentació d'una proposta per a la sistematització de la qüestió de la massificació turística a la serra de Tramuntana. S'han identificat la promoció i la mercantilització turística de la serra de Tramuntana com a eines i causes principals del creixement turístic. Les problemàtiques derivades de l'afluència (massiva) de visitants estan relacionades amb el deteriorament del medi ambient, com també de l'experiència turística i amb un comportament incívic, que pot entrar en conflicte amb altres usos del territori, com és ara el ramader. La congestió física de l'espai, la definició legal dels camins i la pèrdua d'intimitat i de privadesa en finques privades són altres reptes de la gestió de l'ús publico-recreatiu. S'han formulat demandes i propostes per fer-hi front, com l'educació i la conscienciació, la creació d'àrees públiques de recreació i la compensació per gestionar l'ús públic en finques privades, així com un increment de la vigilància. En segon lloc, s'ha fet l'anàlisi dels processos de mercantilització de la serra de Tramuntana, que la transformen en un recurs turístic alienat del seu suport vital. La propietat privada, com a dominant en el règim de la serra de Tramuntana, presenta diferents formes de gestió de l'accés publico-recreatiu, algunes de les quals contribueixen a la mercantilització, mentre que d'altres la contrarresten. S'ha proposat, en tercer lloc, una reflexió sobre el concepte de mercantilització que inclou l'estructuració dels seus processos. La mercantilització es basa en la descontextualització que facilita la valorització i l'assignació d'un valor de canvi a la naturalesa –humana i no humana–, i culmina en la privatització dels beneficis del gaudi a la natura, afegint-hi exclusivitat, i també dels beneficis econòmics de l'activitat turística.

Des d'una perspectiva decreixentista i convivencial, aquests resultats proposen obrir el debat sobre els processos i les pràctiques observades en el cas de la mercantilització de la serra de Tramuntana que té com a conseqüència la percepció de massificació i d'augment de la desigualtat socioambiental. Les problemàtiques amb aquestes dues qüestions –massificació i desigualtat– es concentren en referència a la propietat privada. Les converses donen a entendre que el domini de la propietat privada dificulta la gestió de la serra de Tramuntana. La proposta defensada per diferents agents socials d'augmentar les àrees públiques de recreació suggereix repensar les limitacions territorials i legals, per tal d'explorar formes alternatives a la propietat privada, per tal de satisfer les necessitats de totes les naturaleses –humanes i no humanes–, que inclou també el gaudi a la natura, ja que contribueix a la salut. La primera conclusió és, per tant, repensar la propietat privada i explorar formes noves, perquè la propietat privada reproduïx estructures de desigualtat social. La custòdia del territori és una eina que podria contribuir a aquesta exploració, ja que està implicada en la gestió privada. Els principis que han de guiar aquestes alternatives des de la perspectiva decreixentista i convivencial són la justícia, la democràcia i la transparència.

D'una altra banda, s'observa que la descontextualització és l'element que fonamenta la mercantilització, per tant, alternatives futures s'han de basar en la connexió i contextualització, com ja es poden observar en certes pràctiques d'entitats públiques i privades. Així, es proposa «recrear el turisme», és a dir, donar suport a activitats d'oci no mercantilitzades que fomenten la contextualització i connexió entre naturaleses, tal com proposen les àrees promogudes i l'apreciació de la naturalesa mundana i pròxima. Això implica explorar mecanismes de finançament basats en altres activitats diferents al turisme. És més, tracta de dedicar els recursos disponibles a contribuir en la col·lectivització dels beneficis. Això involucra enfortir la democràcia i facilitar espais d'organització i empoderament social per inhibir la privatització dels beneficis que es troba al final del procés de mercantilització, encara que la base està cofinançada pels diferents agents socials.

Les poques dades disponibles sobre la freqüentació a la serra de Tramuntana i les aportacions de les persones entrevistades reclamen un increment de la recerca quantitativa a la serra de Tramuntana. Els resultats preliminars de les enquestes a la Trapa donen a entendre que el decreixement no s'ha de centrar únicament en la reducció del nombre de persones, ja que no s'observa una correlació entre afluència de persones i percepció de saturació, però sí pel que fa a la classe social i al gaudi de la conservació. Per tant, la investigació i l'exploració de formes alternatives de gestió i d'ús, com s'ha exposat anteriorment, és igualment important per avançar cap al decreixement just i la convivencialitat.

REFERÈNCIES

Adams, W. M. i Hutton, J. (2007). People, parks and poverty: Political ecology and biodiversity conservation. *Conservation and Society*, 5(2), 147-183.

Apostolopoulou, E. i Adams, W. M. (2019). El capitalismo neoliberal y la conservación en la era postcrisis: La dialéctica del acaparamiento «verde» y «antiverde» en Grecia y Reino Unido. A J. A. Cortés-Vázquez i O. Beltran (eds.), *Estudis d'antropologia social i cultural*: vol. 21. Repensar la conservació: Naturaleza, mercado y sociedad civil (p. 27-56). Edicions de la Universitat de Barcelona.

Apostolopoulou, E.; Chatzimentor, A.; Maestre-Andrés, S.; Requena-i-Mora, M.; Pizarro, A. i Bormpoudakis, D. (2021). Reviewing 15 years of research on neoliberal conservation: Towards a decolonial, interdisciplinary, intersectional and community-engaged research agenda. *Geoforum*, 124, 236-256. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2021.05.006>

AraBalears (2022a, 12 de gener). El Consell de Mallorca expropia part de sis finques per obrir un nou tram de la Ruta de Pedra en Sec. *AraBalears*. https://www.arabalears.cat/societat/consell-mallorca-expropia-part-sis-finques-obrir-nou-tram-ruta-pedra-sec_1_4238306.html

AraBalears (2022b, 17 de febrer). La nova Ruta de la Pedra en Sec s'aproparà a tots els pobles de la serra de Tramuntana: el Consell de Mallorca també preveu la creació d'un refugi al Galatzó i un altre a Raixa. *AraBalears*. https://www.arabalears.cat/societat/nova-ruta-pedra-sec-s-apropara-tots-pobles-serra-tramuntana_1_4275191.html

Arguelovski, I. (2016). Umweltgerechtigkeit. A G. D'Alisa, F. Demaria i G. Kallis (eds.), *Degrowth: Handbuch für eine neue Ära* (74-78). oekom verlag.

Artigues-Bonet, A. A. i Blázquez-Salom, M. (2016). Huídas al paraíso y la realización mercantil del sueño. A *Las utopías y la construcción de la sociedad del futuro*. El simposi fet a la reunió de XIV Col·loqui Internacional de Geocrítica, Barcelona.

Bakker, K. (2000). Privatizing water, producing scarcity: The Yorkshire drought of 1995 *Economic Geography*, 76(1), 4-27. <https://doi.org/10.1111/j.1944-8287.2000.tb00131.x>

Bakker, K. (2005). Neoliberalizing Nature? Market Environmentalism in Water Supply in England and Wales. *Annals of the Association of American Geographers*, 95(3), 542-565. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.2005.00474.x>

Bakker, K. (2010). The limits of 'neoliberal natures': Debating green neoliberalism. *Progress in Human Geography*, 34(6), 715-735. <https://doi.org/10.1177/0309132510376849>

Basora Roca, X.; Romero-Lengua, J.; Sabaté i Rotés, X. i Sogues Marco, M. (2010). La valorización del patrimonio forestal como recurso ecoturístico en zonas de montaña: El caso del Mig Pallars y el Parque Natural del Alt Pirineu (Pirineu de Lleida, Catalunya). *Ager: Revista de Estudios sobre Despoblación y Desarrollo Rural*(9), 31-62. <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/3759948.pdf>

Benjaminsen, G. i Kaarhus, R. (2018). Commodification of forest carbon: REDD+ and socially embedded forest practices in Zanzibar. *Geoforum*, 93, 48-56. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2018.04.021>

Benjaminsen, T. A. i Bryceson, I. (2012). Conservation, green/blue grabbing and accumulation by dispossession in Tanzania. *The Journal of Peasant Studies*, 39(2), 335-355. <https://doi.org/10.1080/03066150.2012.667405>

Bigger, P. i Dempsey, J. (2018a). The ins and outs of neoliberal natures. *Environment and Planning E: Nature and Space*, 1 (1-2), 1-19.

Bigger, P. i Dempsey, J. (Eds.). (2018b). Reflecting on neoliberal natures: An exchange [edició especial]. *Environment and Planning E: Nature and Space*, 1(1-2).

Blanco-Romero, A.; Blázquez-Salom, M.; Morell, M. i Fletcher, R. (2019). Not tourism-phobia but urban-phil-
ia: Understanding stakeholders perceptions of urban touristification. *Boletín de la Asociación de Geógrafos*

Españoles(83), article 2834, 1-30. <https://doi.org/10.21138/bage.2834>

Blasco, A. (2004). *Planificación y gestión del territorio turístico de las Islas Baleares*. Universitat de les Illes Balears. Fundació Càtedra Iberoamericana.

Blázquez-Salom, M. (2013). More villas and more barriers: Gentrification and the enclosure of rural land on Majorca. *Mediterranée*(120), 25-36. <https://doi.org/10.4000/mediterranee.6638>

Blázquez-Salom, M.; Cladera, M. i Sard, M. (2021). Identifying the sustainability indicators of overtourism and undertourism in Majorca. *Journal of Sustainable Tourism*. Publicació en línia avançada. <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1942478>

Brockington, D.; Duffy, R. i Igoe, J. (2010). *Nature unbound: Conservation, capitalism and the future of protected areas*. London, New York. earthscan. <https://doi.org/10.4324/9781849772075>

Büscher, B. (2009). Letters of Gold: Enabling Primitive Accumulation through Neoliberal Conservation. *Human Geography*, 2(3), 91-94. <https://doi.org/10.1177/194277860900200309>

Büscher, B. (2012). Payments for ecosystem services as neoliberal conservation: (Re)interpreting evidence from the Maloti-Drakensberg, South Africa. *Conservation and Society*, 10(1), 29-41. <https://doi.org/10.4103/0972-4923.92190>

Büscher, B. (2014). Selling Success: Constructing Value in Conservation and Development. *World Development*, 57, 79-90. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2013.11.014>

Büscher, B., Dressler, W. i Fletcher, R. (eds.). (2014). *Nature Inc: Environmental Conservation in the Neoliberal Age*. University of Arizona Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt183pdh2>

Büscher, B. i Fletcher, R. (2014). Accumulation by Conservation. *New Political Economy*. Publicació en línia avançada. <https://doi.org/10.1080/13563467.2014.923824>

Büscher, B. i Fletcher, R. (2020). *The Conservation Revolution: Radical Ideas for Saving Nature Beyond the Anthropocene*. London, New York. Verso.

Büscher, B.; Sullivan, S.; Neves, K.; Igoe, J. i Brockington, D. (2012). Towards a Synthesized Critique of Neoliberal Biodiversity Conservation. *Capitalism, Nature, Socialism*, 23(2), 4-30. <https://doi.org/10.1080/10455752.2012.674149>

Capdepón-Frías, M. (2016). La custodia del territorio como instrumento de gestión medioambiental y turística: Una revisión desde el análisis de experiencias. A M. Blázquez-Salom, M. Mir-Gual, I. Murray i G. X. Pons (eds.), *Monografies de la Societat d'Història Natural de les Balears: vol. 23, Turismo y crisis, turismo colaborativo y ecoturismo* (p. 321-333). Societat d'Història Natural de les Balears.

Capdepón-Frías, M. (2021). Las áreas protegidas privadas como escenarios para el turismo: Implicaciones y cuestiones clave. *Cuadernos Geográficos*, 72-90. <https://doi.org/10.30827/cuadgeo.v60i2.15336>

Capdepón-Frías, M. i Durá-Alemán, C. J. (2019). Introducción al concepto de la conservación privada: «nuevas» herramientas para la protección de la biodiversidad. *Ciudad y Territorio Estudios Territoriales*, 51(199), 27-42. <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85064867790&partnerID=40&md5=37b9e355d-30d5eb8c0182b92a198a149>

Capellà-Miternique, H. (2020). La revenja de la natura: el cas de Ternelles (Mallorca). *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*(90), 205-222.

Castree, N. (2003). Commodifying what nature? *Progress in Human Geography*, 27(3), 273-297. <https://doi.org/10.1191/0309132503ph428oa>

Checker, M. (2011). Wiped out by the «Greenwave»: Environmental gentrification and the paradoxical politics of urban sustainability. *City & Society*, 23(2), 210-229. <https://doi.org/10.1111/J.1548-744X.2011.01063.X> (City &

Society, 23(2), 210-229).

Clark, E.; Johnson, K.; Lundholm, E. i Malmberg, G. (2007). Island gentrification and space wars. A G. Baldacchino (Ed.), *A world of islands: An islands studies reader* (p. 481-510). Institute of Island Studies University of Prince Edward Island.

Consorci Serra de Tramuntana. (2013-2022). *Distintiu Serra de Tramuntana Patrimoni Mundial*. <https://ser-radetramuntana.net/distintiu>

Cortés-Vázquez, J. A. (2017). Conservación ambiental, participación pública y crisis económica: Entre la amenaza de privatización encubierta y la búsqueda de políticas más equitativas para los espacios naturales protegidos. *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 22(2), 232-241.

Cortés-Vázquez, J. A. i Apostolopoulou, E. (2019). Against neoliberal natures: Environmental movements, radical practice and «the Right to Nature». *Geoforum*, 98, 202-205. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2019.01.007>

Costanza, R.; d'Arge, R.; Groot, R. de; Farber, S.; Grasso, M.; Hannon, B.; Limburg, K.; Naeem, S.; O'Neill, R. V.; Paruelo, J.; Raskin, R. G.; Sutton, P. i van den Belt, M. (1998). The value of the world's ecosystem services and natural capital. *Ecological Economics*, 25(1), 253-260. [https://doi.org/10.1016/S0921-8009\(98\)00020-2](https://doi.org/10.1016/S0921-8009(98)00020-2)

D'Alisa, G., Demaria, F. i Kallis, G. (Eds.). (2016). *Degrowth: Handbuch für eine neue Ära*. München. oekom verlag.

Dudley, N. (Ed.). (2008). *Guidelines for applying protected area management categories*. Gland Switzerland. IUCN.

Fletcher, R. (2011). Sustaining tourism, sustaining capitalism? The tourism industry's role in global capitalist expansion. *Tourism Geographies*, 13(3), 443-461. <https://doi.org/10.1080/14616688.2011.570372>

Fletcher, R. (2022). Neoliberal Conservation. En Oxford University Press (Ed.), *Oxford Research Encyclopedia of Anthropology*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190854584.013.300>

Fornés-Horrach, A.; Vallespir-Pons, J.; Adrover-Fiol, M.; Bernales-Sastre, J. i Moll-Mas, M. (2021). *Sistema d'indicadors de la Serra de Tramuntana Patrimoni Mundial*. Palma.

Gálvez-Marquínez, C.; Fundación Aquila i Asociación de Fundaciones para la Conservación de la Naturaleza (2016). Ecoturismo: Un producto para la conservación de la biodiversidad. *Observatorio del Tercer Sector Ambiental: Cuaderno de Campo*(12). http://afundacionesnaturaleza.org/wp-content/uploads/2018/05/Informe12-Ecoturismo_web.pdf

Harvey, D. (1993). The nature of environment: Dialectics of social and environmental change. *Socialist Register*, 29, 1-51.

Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford, New York. Oxford University Press.

Holmes, G. (2013). What role do private protected areas have in conserving global biodiversity? *SRI Papers*, 46.

Holmes, G. i Cavanagh, C. J. (2016). A review of the social impacts of neoliberal conservation: Formations, inequalities, contestations. *Geoforum*, 75, 199-209. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2016.07.014>

Honey, M. (1999). *Ecotourism and Sustainable Development: Who owns paradise?* Washington, Covelo. Island Press.

Igoe, J. (2010). The spectacle of nature in the global economy of appearances: Anthropological engagements with the spectacular mediations of transnational conservation. *Critique of Anthropology*, 30(4), 375-397. <https://doi.org/10.1177/0308275X10372468>

Igoe, J.; Neves, K. i Brockington, D. (2010). A spectacular eco-tour around the historic bloc: Theorising the convergence of biodiversity conservation and capitalist expansion. *Antipode*, 42(3), 486-512. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2010.00761.x>

Karmany, C. (2023, 5 de març). El turisme ofega les Balears: «La capacitat de càrrega de les Illes està superada». *Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals* 324. https://www.ccma.cat/324/el-turisme-ofega-les-balears-la-capacitat-de-carrega-de-les-illes-esta-superada/noticia/3215845/?ext=SMA_TW_F4_CE24_

Krüger, O. (2005). The role of ecotourism in conservation: Panacea or Pandora's box? *Biodiversity and Conservation*, 14(3), 579-600. <https://doi.org/10.1007/s10531-004-3917-4>

Kruse, J. (2014). *Qualitative Interviewforschung: Ein integrativer Ansatz*. Weinheim. Beltz Juventa.

López-Palomeque, F.; Font-Urgell, X. i Romero-Torres, J. (2016). El papel de la administración pública en el fomento y planificación del ecoturismo en la montaña española. A M. Blázquez-Salom, M. Mir-Gual, I. Murray Mas i G. X. Pons (eds.), *Monografies de la Societat d'Història Natural de les Balears: vol. 23, Turismo y crisis, turismo colaborativo y ecoturismo* (p. 293). Societat d'Història Natural de les Balears.

Mateu-i-Lladó, J. (2003). Turismo residencial y dispersión urbana en Mallorca (Illes Balears): Un ensayo metodológico en el municipio de Pollença. *Estudios Turísticos*, 155-156, 197-218.

Mateu-i-Lladó, J. (2014). Los paisajes culturales patrimonio mundial como herramientas de gestión territorial: El caso de la Serra de Tramuntana de Mallorca. *BAGE*, 0(66). <https://doi.org/10.21138/bage.1789>

McAfee, K. (1999). Selling nature to save it? Biodiversity and green developmentalism. *Environment and Planning D: Society and Space*, 17(2), 133-154. <https://doi.org/10.1068/d170133>

McAfee, K. (2012a). The contradictory logic of global ecosystem services markets. *Development and Change*, 43(1), 105-131. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.2011.01745.x>

McAfee, K. (2012b). Nature in the Market-World: Ecosystem services and inequality. *Development*, 55(1), 25-33. <https://doi.org/10.1057/dev.2011.105>

McGinlay, J.; Gkoumas, V.; Holtvoeth, J.; Fuertes, R. F. A.; Bazhenova, E.; Benzoni, A.; Botsch, K.; Martel, C. C.; Sánchez, C. C.; Cervera, I.; Chaminade, G.; Doerstel, J.; García, C. J. F.; Jones, A.; Lammertz, M.; Lotman, K.; Odar, M.; Pastor, T.; Ritchie, C.; . . . Jones, N. (2020). The Impact of COVID-19 on the Management of European Protected Areas and Policy Implications. *Forests*, 11(11), article 1214. <https://doi.org/10.3390/f11111214>

Milano, C. (2018). Overtourism, malestar social y turismofobia: Un debate controvertido. *Pasos. Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 18(3), 551-564. <https://doi.org/10.25145/j.pasos.2018.16.041>

Moore, J. W. (2020). *El capitalismo en la trama de la vida: Ecología y acumulación de capital*. Madrid. Traficantes de Sueños.

Müller, N. i Blázquez-Salom, M. (2020). El uso público en la custodia de territorio: ¿Hacia un domino de intereses privados? A G. X. Pons-Buades, A. Blanco-Romero, L. Troitiño-Torrallba i M. Blázquez-Salom (Eds.), *Sostenibilidad turística: «overtourism vs undertourism»* (p. 197-208). Monogràfic de la Societat d'Història Natural de les Balears.

Müller, N.; Murray, I. i Blázquez-Salom, M. (2021). Short-term rentals and the rentier growth coalition in Pollença (Majorca). *Environment and Planning a: Economy and Space*, 53(7), 1609-1629. <https://doi.org/10.1177/0308518X211033307>

Müller, N.; Rathgens, J.; Fletcher, R. i Hilser, S. (2023). Linking tourism and conservation on privately owned natural areas: A systematic review of English-language literature. *Society & Natural Resources*, 1-20. <https://doi.org/10.1080/08941920.2022.2161029>

Murray, I.; Jover-Avellà, G.; Fullana, O. i Tello, E. (2019). Biocultural heritages in Mallorca: Explaining the resilience of peasant landscapes within a Mediterranean tourist hotspot, 1870-2016. *Sustainability*, 11(7), 1926. <https://doi.org/10.3390/su11071926>

Neves, K. i Igoe, J. (2012). Uneven development and accumulation by dispossession in nature conservation:

Comparing recent trends in the Azores and Tanzania. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 103(2), 164-179.

Palfrey, R.; Oldekop, J. i Holmes, G. (2021). Conservation and social outcomes of private protected areas. *Conservation Biology*, 35(4), 1098-1110. <https://doi.org/10.1111/cobi.13668>

Pons, A. i Rullan, O. (2014). The expansion of urbanisation in the Balearic Islands (1956-2006). *Journal of Marine and Island Cultures*, 3, 78-88.

Pons, A.; Rullan, O. i Murray, I. (2014). Tourism capitalism and island urbanization: Tourist accommodation diffusion in the Balearics, 1936-2010. *Island Studies Journal*, 9(2), 239-258.

Raymond, C. M.; Singh, G. G.; Benessaiah, K.; Bernhardt, J. R.; Levine, J.; Nelson, H.; Turner, N. J.; Norton, B.; Tam, J. i Chan, K. M. A. (2013). Ecosystem Services and Beyond: Using Multiple Metaphors to Understand Human-Environment Relationships. *BioScience*, 63(7), 536-546. <https://doi.org/10.1525/bio.2013.63.7.7>

Robertson, M. M. (2000). No net loss: Wetland restoration and the incomplete capitalization of nature. *Antipode*, 32(4), 463-493. <https://doi.org/10.1111/1467-8330.00146>

Salvà-i-Tomàs, P. A. (1978). Las funciones residencial y de ocio como elementos de transformación del espacio rural de la serra de Tramuntana de la isla de Mallorca.

Sánchez, J. J.; Férriz, I. i Tapia, J. M. (2016). Custodia del territorio, turismo y conservación de la naturaleza en la serra de Tramuntana de Mallorca: Una contribución a la conservación de la Serra de Tramuntana. A M. Blázquez-Salom, M. Mir-Gual, I. Murray Mas i G. X. Pons-Buades (Eds.), *Monografies de la Societat d'Història Natural de les Balears: vol. 23, Turismo y crisis, turismo colaborativo y ecoturismo* (p. 430-431). Societat d'Història Natural de les Balears.

Santamarina-Campos, B. (2019). El inicio de la protección de la naturaleza en España: Orígenes y balance de la conservación. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 168, 55-72.

Serenari, C.; Peterson, M. N.; Wallace, T. i Stowhas, P. (2016). Private protected areas, ecotourism development and impacts on local people's well-being: A review from case studies in Southern Chile. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(12), 1792-1810. <https://doi.org/10.1080/09669582.2016.1178755>

Smessaert, J.; Missemer, A. i Levrel, H. (2020). The commodification of nature, a review in social sciences. *Ecological Economics*, 172, article 106624. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2020.106624>

Soler, J. (2023). *Ús públic de la serra de Tramuntana: anàlisi dels reptes i propostes dels diferents actors implicats*. https://tramuntanaxxi.com/wp-content/uploads/2015/12/%C3%9As-p%C3%BAblic-de-la-Serra-de-Tramuntana_An%C3%A0lisi-de-reptes-i-propostes.pdf

Stronza, A. L.; Hunt, C. A. i Fitzgerald, L. A. (2019). Ecotourism for Conservation? *Annual Review of Environment and Resources*, 44, 229-253. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-101718-033046>

Strübing, J. (2014). *Grounded Theory: Zur sozialtheoretischen und epistemologischen Fundierung eines pragmatischen Forschungsstils*. Wiesbaden. Springer.

Tello, E.; Jover, G.; Murray, I.; Fullana, O. i Soto, R. (2018). From feudal colonization to agrarian capitalism in Mallorca: Peasant endurance under the rise and fall of large estates (1229-1900). *Journal of Agrarian Change*, 18(3), 483-516. <https://doi.org/10.1111/joac.12253>

Vaccaro, I.; Beltran-Costa, O. i Paquet, P. (2013). Political ecology and conservation policies: some theoretical genealogies. *Journal of Political Ecology*, 20(1), 255-272. <https://doi.org/10.2458/v20i1.21748>

Valdivielso, J. i Moranta, J. (2019). The social construction of the tourism degrowth discourse in the Balearic Islands. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(12), 1-18. <https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1660670>

Yrigoy, I. (2014). The production of tourist spaces as a spatial fix. *Tourism Geographies*, 16(4), 636-652. <https://doi.org/10.1080/14616688.2014.915876>

Aquest treball ha estat guardonat a la primera edició dels Premis d'investigació i recerca Serra de Tramuntana Patrimoni Mundial.

Palma, 2023

